

מתורתו של רבינו מרן רבי שלמה פיישר זצוק"ל

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ג).

הנה המפרשים האריכו בכיזור שמי הוי"ה לא נודעתי להם. ונראה עוד, דהנה בפסחים (קיה, א) הני עשרים ושישה הודו כנגד עשרים ושישה דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. ופי' המהרש"א דהנך כ"ו דורות הם כנגד שם הוי"ה, כיצד י' דורות מאדה"ר עד נח שהוא תיקן הוי"ה, ואח"כ ה' דורות עד פלג שבימיו נפלגה הארץ, ושוב ה' דורות עד אברהם שהשלים ה' אחרונה שבשם כמ"ש אברהם יהא שמך, ומשם ו' דורות עד מתן תורה ונשלמה אות ו' שבשם עכ"ל.

וא"כ זהו שאמר ושמי הוי"ה לא נודעתי להם, דעד השתא לא נגמר השם ורק בדור זה שיוכו למתן תורה נגמר השם, ולכך נאמר לכן אמור לבני ישראל אני הוי"ה (א.ה. ע"י באורך בדרשות בית ישי סי' א.ד).

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם (ו, ג).

בבעה"ט פירש באלו ב' שמות נראתי להם, בשם יו"ד ה"א הכתחתי להושיבם בארץ לבטה, ובשם אל שדי הכתחתי אותם להפרות ולהרבות כי הוא השם מורה על פריה ורביה.

ונראה ככוונתו לפי מש"כ רש"י, לא נודעתי להם – לא הודעתי אין כתיב כאן, אלא לא נודעתי. לא ניכרתי להם במידה אמיתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת את דברי, שהרי הכתחתי ולא קיימתי. והיינו דברכת פו"ר שהכתחתי בשם אל שדי קיימתי במצרים משא"כ הכתחתי הארץ שהכתחתי בשם הוי"ה עוד לא קיימתי.

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי וגו' וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וגו' וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם (ו, ג-ה).

נראה כי ג' פסוקים אלו, הם הצעה לג' הפסוקים הבאים אחריהם, שאמר שהפך לעשות ג' דברים, להצילם מעני מצרים, ועוד להביאם אל א"י, ועוד להודיעם שמו להיות לו לעם. ולזה הקדים ג' הקדמות, שלאבות לא נודע בשם ה', ושהכתחתי להם הארץ, וששמעתי נאקתם במצרים. ופתח במאי דסיים לכן כתיב והוצאתי אתכם וגו' ולקחתי וגו' והבאתי.

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים (ו, ז).

בספר הכתב והקבלה תמה מהו וידעתם כי אני ה', דהאומר אני רופא אם הוא עומד לפנינו יש לדבריו ענין ומשמעות, משא"כ אם הוא מסתתר א"כ איני יודע מיהו המדבר ואין טעם לדבריו ע"ש.

והנראה דלק"מ דכוונת אני ה' אינה ככוונת אני רופא אלא ככוונת אני הוא הרופא, ר"ל שבני ישראל ידעו שיש אלהים הנקרא הוי"ה והוא כל יכול והוא אלהים, אך בא הכתוב להודיענו שהמדבר עתה ועוסק בהוציאם ממצרים הוא ה' ולא אחר, ופשוט.

ונראה שזוהי נמי כוונת הסמ"ג בציווי אנוכי ה' אלוקיך (עשין א') שפירושו שהמצוה להאמין שזה שהוציאם ממצרים הוא שנתן התורה, והמהרש"ל נדחק בכוונתו. והפירוש פשוט שזה כל ענין מצוה זו, דאם לא כן מה בין אמונה לע"ז בגוונא שעובד ליחיד נעלם. והארכתי בזה במק"א ואכמ"ל.

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים (ו, יג).

כיוה עליהם להנהיגם נחת ולסכול אותם (קס"ו). וצ"ב, דלכא"ו עדיין לא היה שייך זה עד יציאת מצרים, ואמאי נצטוו בזה כבר עכשיו.

וי"ל, דאמרו במכילתא (בא פר' ה) ויצום, ציום לפרוש מע"ז. ולכא"ו הרי בני לא פרשו, תדע דבקרבת פסח הוצרך לומר להם משכו וקחו לכם שיה וגו', ופרשו רז"ל (שמו"ר ט"ז ב') משכו ידיכם מע"ז, וא"כ י"ל ס"ד שמשעה יתנהג איתם קשות להפרישם בעל כרחם, ולכן ציוה אותו למנוע זה בנחת ולסכול אותם. והטעם נראה, כדי שלא יהא קטרוג על בני ודו"ק.

הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם: הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן (ו, כו-כו).

יש מקומות שמקדים אהרן למשה, ויש מקומות שמקדים משה לאהרן, לומר לך שקולין כאלה (קס"ו).

איכרא דעדיין צ"ב, אמאי ברישא הקדים דוקא אהרן למשה ובסיפא משה לאהרן ולא להיפך.

והנראה ע"ד מה שאמרו רז"ל (קידושין ל, ב) גבי כיבוד אב ואם, דבמורא הקדים האב לאב כיון שדרך הבן לירא מאביו יותר מאמו, ובכיבוד הקדים האב לאם דדרך הבן לכבד אמו יותר מאביו, והיינו דהפכם כדי להשוותם.

ולפי זה י"ל דה"ה הכא, דהנה עיקר דיבור ה' היה אל משה ואילו עיקר דיבור משה ואהרן אל בני ישראל ואל פרעה היה ע"י אהרן, הלכך ברישא שמדובר בדיבור ה' אליהם הקדים אהרן למשה ובסיפא דקאי על דיבורם לפני פרעה הקדים משה לאהרן הלכך שקולין הם.

ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם הרטמי מצרים בלהטיהם בן (ז, יא).

יש להקשות, מדוע עשו משה ואהרן לפני פרעה אותות שגם החרטומים יכלו לעשות, עד שאח"כ חזר ועשה אותות אחרים שלא יכלו.

וי"ל דהיה זה לצורך, דאם לא היו החרטומים יכולים לעשות כלום אי"ז ראייה, די"ל שהם אינם חכמים. אבל השתא, דקודם הראה להם אותות שאף הם יכולים לעשות כמותם, ואח"כ הראה להם מה שהוא עדיף מהם. והרי זה כסוהר שרוצה להראות חוזק סחורתו שמראה קודם הפחות שאח"כ יבחינו ביוקר הסחורה, וכדרך שאמרו (ברכות ט, ב) שאם יזכה יבחיך.

ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בכיתך ובהרר משכבך ועל מטתך ובבית עבדיך ובעמך ובתנוריד ובמשארותיך (ז, כה).

בריש פרקי שירה (הובא ילקוט תהילים רמז תתפ"ט) אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים וזה דעתו עליו, אמר לפניו רבש"ע, כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, נודמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוה דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך.

ונראה לפרש ע"פ מה שארז"ל סנהדרין צ"ב ב' אלמלא בא מלאך וסטרנו לו לנבונדנצר על פיו ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהילים. ומבואר שם, דהיה זה ע"י שראה הנם של חנניה מישראל ועזריה שניצלו מכבשן האש.

ובפסחים (נ"ג ב') אמרינן, מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קדושת השם לכבשן האש, נשאו קל והומר בעצמן מצפרדעים וכו'. נמצא, שהצפרדע גרמה קידוש ה' במידה המעוררת לומר שירות ותשבחות יותר מדוד ודו"ק.

ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמרו העתירו אל ה' ויסר הצפרדעים ממני ומעמי וגו' ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה (ה, ד-ח).

הנה צ"ב מה המאמץ הגדול הזה להסיר הצפרדעים שהוצרכו העתרה (ריבוי תפילה) וצעקה.

והנראה ע"פ המבואר (פסחים נ"ג ב') מה ראו חנניה מישאל ועזריה למסור נפשם לקפוץ לכבשן האש נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים וכו', וכתב הגר"א שהרי כל צפרדע יכל לבחור לעצמו מקום אחר לקיים המצווה ולא לילך לאש ומדהלכו אל תנור האש למדו חנניה מישאל ועזריה למסור את נפשם אע"פ שהיו יכולים לברוח (כמו שכתבו התוס' שם).

וא"כ במכת צפרדע נתקדש שם שמים, הלכך היה צריך ריבוי תפילה להסירם (א.ה. ועי' דרשות בית ישי ס' מט הערה כב שביאר רבינו להיפך, כי משה רע"ה התפלל תפילה קצרה עיי"ש).

ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הכנם באדם ובבהמה (ה, יד).

בסנהדרין ס"ז ב', א"ר הייא בר אבא בלטיהם אלו מעשה שדים, בלטיהם אלו מעשה כשפים, ובמהרש"א שם הביא גרסת הערוך (ערך לט) דגרם איפכא, בלטיהם מעשה כשפים, בלטיהם מעשה שדים, וע"ש שדחה גרסת הערוך.

ובאמת ילח"ר לגרסת הש"ס, דבמכת דם וצפרדע כתיב נמי ויעשו כן החרטומים בלטיהם (ז, כב, ה, ג) ואמרינן התם בסנהדרין דכל מילי מכשפות בטלין במים, וע"כ דבלטיהם הוי מעשה שדים ולא מעשה כשפים ודו"ק.

ויאמרו החרטום אל פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר ה' (ח, טו).

בכל המכות יש גילוי בפסוק שיהיו רק במצרים ולא היו בישראל, חוץ מבמכת כינים (וכבר הרגיש בזה רבינו יונה על אבות, ועי' בהגר"א שם).

וברמב"ם פהמ"ש (פ"ה אבות מ"ג) כתב להדיא דכינים היו גם בישראל אלא שלא צערו אותם, ומקורו ממשארז"ל עה"פ אל נא תקברוני במצרים דסופה להיות כינים [והק' המפרשים דבארץ גושן לא היה, ולפמש"כ הרמב"ם ניהא].

וא"כ י"ל, דאף שהיתה גם בישראל, ואף שמכה זו לא באה בהתראה, אפ"ה אמרו החרטומים אצבע אלקים היא, וזו הרבותא.

ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטומם ובכל מצרים (ט, יא).

נראה פירושו ע"ד הפשט, דכתיב (דברים כ"ח ל"ה) יככה ה' בשחין רע על הברכים ועל השוקים וגו', משמע שבמקום זה השחין רע ביותר, א"כ החרטומים לקו בשחין רע על הברכים ועל השוקים ולכן לא יכלו לעמוד ודו"ק.

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הנם את עבדיו ואת מקנחו אל הבתים (ט, כ).

איתא במדרש פליאה (אות קמח) איוב היה קורא תיגר על הייסורין כיון שראה הסוכה של ב' דפנות והשלישי אפי' טפה נתקררה דעתו.

ונראה לבאר עפמש"כ בספר משאת המלך עה"פ הירא את דבר ה' מעבדי פרעה וגו', דלכא' תמוה דמהיכי תיתי לא יחושו להכנים בהמתם אחרי שראו שכל דברי משה מתקיימים במלואם.

ותירץ עפ"ד מרן הגר"י הלוי עה"פ ויהי ברד בכל ארץ מצרים על האדם ועל הבהמה ועל כל עשב השדה, דנראה כי הברד לא ירד רק במקום שהיה שם אדם או בהמה או עשב השדה. דאל"כ למה פרטן הכתוב, הלא פשיטא דכשהברד יורד, יורד על כל מה שימצא. וכן מש"נ למעלה ועתה שלח העזו את מקנך וגו' י"ל דכך היתה הנבואה דאם יהיו בבית לא ירד עליהם הברד ולא יזיקם, ולא משום שהבית היה שמירה לענין הברד, רק דמעיקרא לא ירד עליהם הברד.

נמצא, דמה שהבית הציל מהברד אין זה לפי שנג הבית היה מסתור להם מן הברד. אלא ההצלה בבית, כיון שבבתים לא יהא ברד. ולפ"ז אפי' היה פתח הגג פתוח, כל שלא נימל מיניה שם בית לא ניתך עליו ברד, ולכך צריך להיות יר"ש להאמין בזה.

והנה איתא בתרגום הירא את דבר ה' זה איוב, וא"כ זהו שהראהו הקב"ה לאיוב סוכה של שנים כהלכתן ושלישית טפה לרמוז דבמצרים היה לו אמונה תמימה ועתה מתרעם על מידותיו ודו"ק.

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את כפי אל ה' הקלות יחדלון והברד לא יהיה עוד למען תדע כי לח' הארץ (ט, כט).

כללתי את העיר אפרוש את כפי אל ה'. אצל צחוק העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים (רש"י).

הקשו המפרשים, ועד השתא מאי הוה. ונראה, שמקודם היו המכות פרים למחרת היום שדבר אתו, וכדרך שנאמר בערוב וסר הערוב וגו' מחר [והטעם י"ל, לפי שגילה פרעה דעתו בצפרדעים כששאלו למתי אעתיר לך ויאמר למחר], ואע"פ שמשמע שהתפלה אף בערוב היתה בו ביום כמ"ש הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתני אל ה' [ואף בצפרדעים פירש"י ויאמר למחר התפלל היום שיסורו למחר] מ"מ כיון שבין כך לא סרו עד למחר הרי היה לו פנאי כל היום להתפלל. אבל עכשיו בברד אמר פרעה העתירו אל ה' ורב מהיות קולות אלקים וברד, היינו שביקש שיסורו לאלתר, כי נלאה לסבול. לכן השיבו משה שכן יעשה ומיד שרק יוכל להתפלל, דהיינו בצאתו את העיר מיד יתפלל, ולכן שפיר דייקו רז"ל דבתוך העיר לא התפלל (א.ה. עי' שפתי חכמים ובדעת זקנים לבעהת"ס).

ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ד' אלהים וגו' והחטה והכנסמת לא נכו כי אפלות הנה (ט, ל-לב).

וכתבו האבן עזרא (בראשית ד, א) והחזקוני דלא תמצא בכל התורה שהזכירו שום אדם ב' השמות הויה ואלקים יחד, וצ"ב.

והנראה, דהנה בריש הפרשה (ו, ב) וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. ופירש האוה"ח, להיות שדיבר משה לפני א-ל גדול נורא ואיום דברים שאינם מהמוסר וכו', ודבר זה נמשך לצד שהראה לו פנים צוחקות פנים שמחות הרשומים בשם הויה, לזה הראה לו פנים של מורא בחינת דין הרשומים בשם אלקים וכו'. ויאמר אליו אני ה' וכו' כי ה' הראהו מדת הרחמים בדברו עמו, לא מפני זה יהיה מסוה הפחד וידבר בלא מורא מלכות שמים וכו' עכ"ל. היינו שהמדה היא לערב דינא ברחמי.

ומעתה י"ל דזהו שאמר משה, ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' אלקים, לפי שראיתם דהקב"ה נתחמד עמכם באמצע מידת הדין המתוחה כי החטה והכנסמת שהם חיי האדם (כמש"כ הרמב"ן) לא נכו, וארז"ל פלאי פלאות נעשו להם שלא נכו, וא"כ תבעמו שתסכרו דהפך לנהוג עמכם במדה"ר, דעו שכך היא המדה תמיד לערב דינא ברחמי ודו"ק.